

УДК 37.015.31:7(091)1919/1924(045)

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-83-89>

КУРКІНА СНИЖАНА

<https://orcid.org/0000-0002-2009-1590>

e-mail: sneghana28@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мистецької освіти

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

вул. Шевченка 1, м. Кропивницький

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ (1919 – 1924)

У запропонованій статті зроблено спробу здійснити неупереджений аналіз проблеми становлення системи естетичного виховання в контексті нової освітньої політики, що почала здійснюватися після остаточного утвердження радянської влади в Україні на початку 20-х років ХХ століття. Проаналізовано складну суспільно-політичну, економічну, соціальну ситуацію, на тлі якої здійснювалася чергова освітня реформа. Проаналізовано запропоновані до впровадження навчальні плани шкіл, показано місце предметів естетичного, мистецького спрямування у цих планах.

Ключові слова: естетичне виховання, учні, освітня політика, школа, виховання, предмети естетичного, мистецького спрямування, малювання, спів, музика.

KURKINA SNIZHANA

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of the Art Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State

University

Shevchenko str. 1, Kropyvnytskyi

FORMATION OF THE AESTHETIC EDUCATION SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE NEW EDUCATIONAL POLICY IN UKRAINE (1919 – 1924)

In the proposed article, an attempt is made to carry out an unbiased analysis of the problem of the formation of the aesthetic education system in the context of the new educational policy, which began to be implemented after the final establishment of Soviet power in Ukraine in the early 20s of the 20th century. The complex socio-political, economic, social situation against which another educational reform was carried out was analyzed. The author researches and introduces into scientific circulation little-known works, state documents, orders, codes, tries to compare the ideas and views of Ukrainian and Russian scientists, educationists of the specified period on the problem of aesthetic education of children and school youth in the newly created state. It is proved that the formation of the system of aesthetic education took place in the context of the implementation of general educational reforms carried out in Ukraine in the initial period of the establishment of Bolshevik power and efforts to bring Ukrainian school education, which already had its own developments in the form of theories and methods of progressive Ukrainian scientists, practicing teachers, to contemporary Russian samples. The educational plans of schools proposed for implementation are analyzed, the place of aesthetic and artistic subjects in these plans is shown. It has been proven that in the initial period of the reforms, the new government was quite lenient towards the principle of local studies, the study of the history of Ukraine, the introduction of the process of teaching in the native language using local, understandable material for students, etc. This made it possible to involve the best Ukrainian teachers and public figures in the development of new projects, regulations, and curricula in order to quickly adapt the idea of a labor school and social education to the conditions and realities of life existing at that time in Ukraine. But, starting from the end of 1919, despite the efforts to maintain the position of preserving teaching in the Ukrainian language in the school, supporting local traditions and culture, which was mostly carried out at the expense of subjects of the aesthetic cycle, the very phrase "national school" ceased to be used, and later acquired a negative connotation value. The course to support the idea of national, patriotic education, which should have been carried out by introducing aesthetic and artistic subjects into school plans, is gradually losing popularity, becoming impossible and unacceptable under the new conditions. Many Ukrainian scientists and teachers emigrated abroad, most paid with their lives for "wrong", ideologically unsustainable beliefs, some renounced their views and tried to adapt to the new political regime and the conditions it proposed.

Key words: aesthetic education, students, educational policy, school, education, subjects of aesthetic and artistic direction, drawing, singing, music.

Сучасні намагання української держави й уряду здійснити ефективну реформу освітньої галузі, здійснити якісну і неупереджену ревізію вітчизняної історії, у тому числі й нашого педагогічного минулого, ґрунтуються на прагненні якомога швидше увійти в європейський освітній простір, а також забезпечити можливість особистісного зростання і реалізації для усіх суб'єктів освітнього процесу на всіх його щаблях.

Процеси становлення і розвитку особистості від дошкільного до студентського віку неможливо уявити собі без використання кращих надбань у галузі естетичного виховання, без емоційного й художньо-творчого освоєння дійсності молодою людиною, що готується до життя. Отже, перед українськими ученими й педагогами-практиками стоїть завдання вивчення теоретичних засад естетичного виховання, створення психолого-педагогічних умов навчання і виховання учнів різних вікових категорій засобами гуманітарних, мистецьких, культурологічних предметів, зіставлення досвіду вітчизняних і зарубіжних науковців, причетних до теоретичного обґрунтування й практичного впровадження викладання дисциплін естетичного циклу, дослідження трансформації ідей і поглядів учених на проблеми естетичного виховання дітей і молоді, що жили і працювали в Україні у різні періоди її історії тощо.

У цьому контексті все більшого значення набувають історіографічні дослідження, що ставлять за мету вивчення особливостей становлення, розвитку системи естетичного виховання на території нашої держави у різні періоди її історичного розвитку. Окрім цього, ми намагалися проаналізувати й увести у науковий обіг маловідомі документи й праці, які дозволяють прослідкувати процес становлення системи естетичного виховання в контексті загальних освітніх реформ, що здійснювалися в Україні у початковий період встановлення більшовицької влади і намагання привести українську шкільну освіту до російських тогочасних зразків.

У ході вивчення наявних досліджень ми з'ясували, що існує чимало наукової літератури, у якій розглянуто ті чи інші аспекти проблеми естетичного виховання дітей і молоді в історичному контексті, тобто у різні історичні періоди розвитку нашої держави. Так, у працях вітчизняних і зарубіжних учених, йдеться зокрема про О. Сухомлинську, Л. Березівську, О. Радул, Е. Днепрову, О. Купинську, С. Мельничука, В. Черкасова, Р. Шакірова й інших, ми знаходимо досить вдалі й змістовні спроби дослідити процес становлення і розвитку шкільної, позашкільної освіти, проведення освітніх реформ в різні періоди нашої історії, аналіз, співставлення ідей і поглядів українських педагогів, громадських діячів означеного періоду на проблеми становлення і розвитку системи морального, фізичного, естетичного виховання, які є характерними для початку 20-х років ХХ століття. Дослідження вказаних учених містять аналіз історичного досвіду естетичного виховання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, теоретичне обґрунтування доцільності використання тих чи інших форм, методів, прийомів естетичного виховання, що можуть бути реалізованими в процесі класної і позакласної, позашкільної роботи на сучасному етапі розвитку шкільної освіти.

Отже, незважаючи на посилення інтересу науковців до проблем, пов'язаних із дослідженням становлення і розвитку освітньої галузі на території сучасної України, зокрема формування теорії і практики естетичного виховання, упорядкування навчальних планів, що забезпечують процес викладання мистецьких, культурологічних дисциплін, ми констатуємо, що ці питання потребують більш глибокого і всебічного вивчення з урахуванням досягнень сучасної педагогіки та в контексті переоцінки значення діяльності окремих політичних, громадських діячів, учених і педагогів-практиків, що у свій час долучилися до розбудови системи освіти, естетичного виховання нашої країни.

Мета статті полягає у намаганні висвітлити й дати неупереджену оцінку спробам створити нову систему естетичного виховання дітей і молоді в Україні у період з 1919 по 1924 роки.

Отже, 1919 рік став роком остаточної поразки Української національно-демократичної революції і водночас точкою відліку іншого тривалого періоду нашої історії, який розпочався з установа радянської форми державності за російським зразком. У цей час попередній уряд Директорії поступово втрачає території, реальний політичний вплив, постійно переїздить з місця на місце і, як наслідок, повністю втрачає реальну владу й усувається з політичної арени новим більшовицьким режимом. У цей час також відбувається прискорений процес об'єднання раніше незалежних територій Білорусії, Прибалтики у єдину державу як формально автономних радянських республік.

Зрештою, поступово складається ситуація, коли на території сучасної України у Кам'янці-Подільському ще працював уряд Директорії і Міністерство народної освіти УНР, а в Харкові вже діяв Народний комітет освіти УРСР, видавав накази й розпорядження, розробляв нову концепцію розвитку освіти, яка повинна була відповідати новим політичним, соціальним та ідеологічним запитам.

Для того, щоб зрозуміти й проаналізувати процеси, що відбувалися у цей час в освітній галузі України, потрібно дослідити проблему становлення системи естетичного виховання дітей і молоді у цей період, потрібно зрозуміти, в якому напрямі рухався розвиток освіти й зокрема шкільництва в

РСФРР після 1917 року, оскільки реформи у формально незалежних республіках планувалося здійснювати саме за російським уніфікованим зразком.

Отже, демократичні запровадження, які були зроблені після 1915 року силами прогресивних російських учених, педагогів і громадськості, стали поступово виводитися з практики вже у 1918 році. Але, як свідчать перші радянські документи, наприклад «Положення по єдину трудову школу» (1918 р.) ідеологізація й беззастережна радянська вступили в свої права не одразу. Аналіз вищевказаного документа показує, що радянські реформи спершу ґрунтувалися на прогресивних ідеях світової педагогіки початку ХХ століття, передовому проєкті П. Ігнат'єва (1914-1916 року). Так, серед постулатів нової освітньої політики були: обов'язковість і безкоштовність навчання, рівний доступ до освіти усіх верств населення, скасування фізичних покарань, спільне навчання дітей обох статей, створення нових підручників, написання альтернативних навчальних програм, можливість запровадження нових, відмінних від традиційної класно-урочної системи, форм навчання тощо [1]. Окрім цього, оформлювалася думка про важливе значення виховної роботи в школі, зокрема у розбудові системи морального, трудового й естетичного виховання. Зауважимо, що ідея про можливість позитивно впливати на виховання особистості засобами краси, природи і мистецтва, в принципі, не була новою для вітчизняної педагогіки.

Таким чином в школи, що знаходилися на території України на початку 20-х років ХХ століття, у зв'язку з новими завданнями і викликами, що висувалися перед педагогічними колективами, стали проникати нові форми і методи навчально-виховної роботи. Сучасні українські дослідники, спираючись на вивчення документів, періодичних видань означеного періоду, праць і спогадів педагогів і вчителів, зауважують, що серед нових і прогресивних запроваджень можна відзначити широке застосування екскурсій, дослідів, виконання письмових творчих робіт з усіх предметів, застосування ігор, театральних драматизацій в процесі вивчення літератури, історії, художнє оформлення учнівських робіт з гуманітарних, мистецьких предметів тощо [7, с. 64].

Велику роль у ці роки посідало також вивчення історії, побуту, фольклору рідного краю, яке, звичайно, неможливо організувати без вивчення життєвого і творчого шляху видатних земляків, спілкування й накопичення знань про природу регіону, збирання фольклору й іншого етнографічного матеріалу. Неабиякої ролі в цій роботі відводилося саме урокам співу, малювання, ручної праці тощо. Після кожної великої теми учні художньо оформлювали роботи-звіти, намагаючись розкрити обрану тему якнайглибше, підкріпити свої знання малюнками, фрагментами зібраних місцевих пісень. У такий спосіб, через набуті краєзнавчі знання, любов і повагу до рідного краю, учні вчилися шанувати й свою велику нову батьківщину, вчилися шанобливо ставитися до культури, звичаїв і традицій інших народів, що згодом були об'єднаними під її егідою.

Також це був час зародження різних форм і методів позакласної і позашкільної роботи, що повинна була поглиблювати й продовжувати навчально-виховну роботу, яка проводилася на шкільних заняттях і уроках. Йдеться про початок організації різноманітних гуртків, значні частина яких мала за мету своєї діяльності саме естетичне, художнє виховання учнівської молоді, що здійснювалося на засадах нової ідеології.

Саме гурткова, позакласна й позашкільна робота, подвижницький труд вчителів, що працювали в складних умовах голоду, громадянської війни, боротьби з безпритульністю, зробив можливим поступове подолання неписьменності. Запровадження хат-читалень, народних бібліотек із спеціально підбраною, доступною для початківців з народу літературою, влаштування тематичних літературних вечорів, різноманітних свят і заходів, що сприяли розвитку колективізму. Йдеться про співпрацю дітей і молоді в творчості, коли учасники таких заходів разом створювали сценарій, співали, декламували, грали уривки з усім відомих п'єс тощо. Звичайно, ще зарано було говорити про створення цілісної, теоретично обґрунтованої ученими системи естетичного виховання, оскільки усе трималося більше на ідеях про облагороджуючий вплив краси на формування особистості та педагогічному ентузіазмі.

Таким чином, у період з 1917 року було здійснено чимало кроків у бік докорінної реформи школи в Україні, наповнення навчально-виховного процесу новим змістом і розбудови важливих напрямів, серед яких був вектор на естетичне виховання в дусі нового часу. Як завжди, усе починалося із розробки основоположних документів, коли при Наркомосі УСРР у 1919 році було створення відділ єдиної трудової школи, основним завданням якого і була теоретична розробка й практичне впровадження принципів та ідей Наркомосу на всій території держави. Зважаючи на тему нашого дослідження, підкреслимо, що серед секцій цього відділу була також секція естетичного виховання. Робота відділу і всієї виховної системи у цей час повинна була з одного боку слугувати відмиранню усього застарілого, такого, що не відповідає умовам нового суспільного ладу, як, наприклад, релігія і релігійне виховання, а з іншого, усіляко пропагувалися принципи трудового комуністичного виховання. Естетичне виховання також мало бути підпорядковане досягненню цієї стратегічної мети.

Оскільки, як уже зазначалося, за фундамент нових перетворень у шкільній справі в Україні були прийняті нові освітні документи і положення, розроблені у РРФСР, українські радянські діячі

народної освіти серед яких були В. Затонський, Г. Гринько, В. Михайліченко, О. Шумський, М. Скрипник змушені були в стислий термін пристосувати й переробити російські ідеї щодо побудови трудової школи до дещо відмінних українських умов і реалій. Так, уже починаючи із 1919 року, незважаючи на намагання утримати позиції по збереженню в школі викладання українською мовою, підтримки місцевих традицій і культури, що здебільшого здійснювалося за рахунок предметів естетичного циклу, саме словосполучення «національна школа» просто перестало вживатися. Згодом курс на підтримування ідеї національного, патріотичного виховання остаточно втратив популярність, став неможливим і неприйнятним за нових умов. Багато українських учених і педагогів відчували себе зрадженими, не могли змиритися з таким становищем, емігрували за кордон, більшість поплатилися життям за «неправильні» ідеологічно невитримані переконання, деякі зреклися своїх ідеалів і поглядів, намагаючись пристосуватися до нового політичного режиму і тих умов, які він пропонував.

Але усе це було пізніше, а в 1919 році такі відомі українські педагоги як О. Музиченко, Я. Чепіга, М. Харитонов, П. Якубський увійшли до складу Наркомосу України та з ентузіазмом взялися за розробку проекту «Положення про єдину трудову школу Української Радянської Соціалістичної Республіки» намагаючись узяти з російського зразка усе корисне, що він містив і доповнити його необхідними правками. Після багатьох дискусій і доопрацювань проект був прийнятий, що складався з п'ятьох розділів, у другому з них були обґрунтовані принципи нової трудової школи, де, як видно з документу, неабиякого значення надавалося фізичному і естетичному вихованню дітей. Четвертий розділ був присвячений проблемам організації навчально-виховного процесу, ознайомленню з його вихідними засадами й принципами. Так, школа повинна була працювати усі 7 днів на тиждень, один з яких був вільний від уроків, але відданий повністю під справу естетичного, а зрештою гармонійного виховання учнів. У цей день планувалися різноманітні, цікаві за змістом екскурсії, підготовка свят, концертів, вистав і виставок художніх робіт. Звісно, що за таких умов роль вчителя естетичних, художніх предметів, керівника музичного, фольклорного, драматичного гуртків значно зростала в шкільному педагогічному колективі. При цьому скасовувалися іспити, перевага була за творчістю, що давала змогу розкритися кожній дитині, навчала не боятися помилок й давала змогу згодом долучитися до колективних громадських справ.

З означеного видно, що основні та загальні завдання нової школи полягали у «... поступовому розвитку дитини в зв'язку з природними здібностями, а разом з тим надання змоги проявлятися активності, творчості, їхньому зміцненню» [2, арк. 139 об.]. Метою школи став вільний індивідуальний розвиток учнів, який сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості. Підкріплювати ці гасла на практиці мали активні методи навчання і виховання, які повинні були застосовуватися на усіх, без виключення, предметах. Уроки співу, малювання, ручної праці, гімнастики, що сполучалася з хореографією, повинні були якнайшвидше прищепити дітям радість від творчої співпраці, наочно продемонструвати, що таке творення, активність, творча продуктивна праця.

З означеного видно, що Наркомос України намагався створити нову, актуальну для тих часів систему соціального виховання на основі трудового принципу, який, в свою чергу, ґрунтувався на комуністичному підході. Для того, щоб усе це здійснювалося у зрозумілих для українських селян і робітників формах, Наркомос проголосив, і у 1919 це ще було можливим, напрям на розбудову саме української школи, побудованої на засадах краєзнавства, українознавства, нової ідеології і класових цінностей [8, арк. 13].

Одним із шляхів реалізації цих масштабних завдань стала організація курсів для вчителів-предметників, також окремі комісії працювали над переглядом, редагуванням і створенням нових підручників, книжок для дитячого читання, шкільних співаників, методичних порадників щодо проведення уроків малювання і ліплення, ручної праці, влаштування ігор, екскурсій, виїзних уроків на природі, організації дозвілля дітей. Зрештою, був створений підвідділ шкільної політики і пропаганди, члени якого приділяли особливу увагу обґрунтуванню нових можливостей предметів естетичного циклу у справі реалізації нових освітніх і виховних завдань розбудови комуністичного суспільства й подолання соціальної, економічної кризи. Знані в Україні науковці і педагогіки-практики (К. Дорошкевич, К. Лебединцев, П. Постернак, В. Дурдуківський, В. Зеньковський, Я. Чепіга) працювали над розробкою навчальних планів і програм, у тому числі й для предметів естетичного циклу, підкреслюючи їхню значущість саме в контексті трудового і соціального виховання й те, що ці предмети формують самодіяльність, активність, творчість і мову дитини.

Але на заваді реалізації усіх перелічених вище започаткувань, стала громадянська війна з усіма негативними її наслідками. Наркомос у цей період не зміг стати об'єднуючим центром, директиви якого виконувалися б по всій території країни. Згодом він припинив реалізацію шкільної реформи за російським зразком, зважаючи на наявність власної, добре обґрунтованої освітньої концепції, створеної попередніми українськими урядами і Міністерством народної освіти у період УНР, Директорії тощо. Серед інших важливих причин було те, що радянська ідеологія проникала у вітчизняну освітню галузь повільніше, ніж у Росії. Звичайно це відображалось і на розвиткові

системи естетичного виховання, оскільки вона якнайбільше повинна була підтримувати культурне будівництво в радянському дусі.

Повоєнний період, який особливо гостро відчувався на території України, висував нові вимоги перед освітянами, і вектор соціального виховання, подолання безпритульності, елементарної охорони дитинства – став на початку 20-х років ХХ століття провідним. Як зазначав заступник наркома України, громадський і політичний діяч Я. Ряпо, головним завданням школи цього періоду була «... перебудова організаційних форм виховання і навчання, вливання нового змісту, рішуче заперечення капіталістичних елементів і розвиток соціалістичних в наших культурних надбудовах» [6, с. 31].

Новим наркомом освіти в Україні у період з 1920 – по 1923 рік став Г. Гринько, який, перебуваючи під впливом ідей зарубіжної реформаторської педагогіки, намагався впроваджувати нові форми й методи виховання і навчання в практику роботи української школи. Звичайно, експерименти й пошуки у прозахідному напрямі, бажання створити нову концепцію освіти, яка водночас спиралася б на ідеологію класової боротьби, не могли бути довготривалими, але саме в цьому напрямі українські освітяни активно рухалися протягом зазначеного періоду. При цьому зазначалося, що ідеї, висунуті й обґрунтовані російськими педагогами і ученими, не заперечуються в Україні, а навпаки, поглиблюються й мають бути реалізованими якнайшвидше.

Ціла плеяда учених і організаторів освіти працювала над розбудовою розгалуженої мережі дитячих будинків, садків, трудових колоній. Школа повинна була стати тим безпечним місцем, у якому дитина могла б перебувати протягом тижня у вихідні і святкові дні. Усі аспекти життєдіяльності дитини – освіта, виховання, матеріальне утримання, здоров'язбереження, організація відпочинку – усе це покладалося на школу. У шкільному приміщенні мали функціонувати гуртки, клуби за інтересами, студії художнього, музичного, театрального напрямів, дитячий майданчик, бібліотека, різноманітні майстерні. Кожна дитина була охоплена виховним впливом, справжнім піклуванням про її інтереси, а естетичне виховання повинно було стати засобом поширення і впровадження в життя нової ідеології. Підкреслимо, що новий зміст освіти тільки-но розроблявся, постійно діючих програм і планів, які були б обов'язковими для впровадження в усіх школах не було. Але, як показує аналіз навчальних планів, розроблених Київським, Харківським, Чернігівським Губвно, усі вони містили такі предмети як краєзнавство, що було інтегрованим з історією, природознавством, вивченням мови, літератури, малювання й ліплення, співи, ручна праця, ігри і фізичні вправи. Причому предмети естетичного циклу викладалися протягом усіх семи років навчання з однаковою кількістю тижневих годин [2, с. 48-49].

З вказаного вище видно, що незважаючи на посилення напряму професійно-технічної освіти, соціального виховання, подолання неписьменності й безпритульності, проблему естетичного, художнього виховання, розробку їхнього змісту, не вважали чимось другорядним, таким, що може почекати поки вирішаться більш важливі завдання.

Усе, що стосувалося теорії і практики шкільництва у цей час було закріплено у Кодексі законів про народну освіту УРСР, який був розроблений у 1922 році спеціальною комісією при Наркомосі УРСР. Означений документ складався зі вступу і чотирьох книг і складав нормативну і правову базу для вирішення усіх проблем шкільної, позашкільної освіти, освіти дорослих тощо. Наприклад, друга книга висвітлює проблеми організації позашкільної освіти в Україні, облаштування дитячих клубів, бібліотек, гуртків і секцій у яких учні розвиватимуть творчі здібності, набуватимуть навичок колективної взаємодії. У четвертій книзі викладено завдання й зміст освіти і виховання дорослих, яке повинно було здійснюватися в клубах і сільських будинках, на концертах самодіяльних і професійних виконавців, на художніх виставках, в музеях тощо. Окрім цього, у Кодексі було розкрито й обґрунтовано роль мистецтва в системі освіти і виховання дорослого населення країни [3].

Важливу роль у розробці нової освітньої концепції відіграв новостворений Головний комітет соціального виховання при Наркомосі, котрий, окрім багатьох науково-теоретичних проблем, досліджував також і проблему естетичного виховання дітей і молоді [4]. Науково-педагогічний відділ цієї установи займався організацією спеціальних комісій для розробки питань про роль іграшки, казки, пісні, дитячої літератури у соціальному вихованні дітей. Окрім цього, українські-радянські учені і педагоги у цей час активно обговорювали проблему пріоритетності дитячого будинку як форми, котра надає можливості охопити виховним впливом усіх дітей країни. У кожному дитячому будинку, в якому, за задумом Головоцвиху, діти повинні були перебувати постійно, поза межами сімейного втручання, діяло багато гуртків, секцій, за планом проводилися різні за змістом заходи, концерти, вистави, літературні вечори, які вихованці й педагоги влаштовували власними силами, маючи змогу знайти себе в якомусь із видів творчої діяльності, спробувати себе у ролі актора, співака, сценариста, оформлювача сцени тощо.

Зауважимо, що на початку 20-х років, багато дітей були круглими сиротами, безпритульними, інші – існували разом з батьками в злиднях, тому родинне виховання, внаслідок революції, війни й інших соціальних потрясінь, було зведеним до мінімуму, батьки втрачали свій вплив, оскільки не могли здійснювати елементарне піклування про своїх дітей. За таких умов саме держава та її освітні

установи мали узяти на себе відповідальність за долю, життя, навчання і виховання дитячого покоління. Водночас, разом із зміцненням і розповсюдженням дитячих будинків приблизно у 1922 році народжується й зміцнюється нова виховна форма – дитячий комуністичний рух, як форма соціального, суспільно-політичного, громадянського виховання [7]. Формувалася особлива естетика комуністичного, колективного, нового і радісного, спрямованого у майбутнє дитячого життя. Цей напрям повинна обґрунтовувати і впроваджувати в життя уся система естетичного виховання у новостворених дитячих закладах, школах, дитячих будинках, майданчиках тощо. Звичайно, це явище не могло оминути жодної новоствореної республіки, в Україні ж цей рух розгорнувся особливо масштабно.

Окрім цього, у 1922 - 1923 роках відбулося остаточне утвердження ідеологічного принципу освіти дітей і дорослих, було засуджено намагання наркомату освіти України Г. Гринька створити систему освіти, відмінну як за організацією, так і за змістом від російської. Примітним є те, що саме у цей час Наркомос України почав розсилати до всіх губнаросів рекомендації, об'їзні листи щодо впровадження «ленінізації» в навчально-виховний процес школи й інших дитячих установ. Пропонувалося відводити спеціальні години для ознайомлення дітей з життям радянського вождя, показувати його роль в процесі вивчення гуманітарних і суспільних дисциплін, предметів естетичного циклу. Так, у межах класної і позакласної роботи, у музичних і драматичних гуртках діти почали співати відповідних пісень, декламували вірші, читали розповіді тощо.

Зважаючи на вищевказане, можна стверджувати, що 20-ті роки ХХ століття стали періодом експериментування і новаторства в галузі шкільництва, а також важливою віхою для створення, подальшого розвитку і наповнення змістом нової радянської системи естетичного виховання в школах України і інших дитячих установах, що діяли в країні. Окрім цього, це був важливий організаційний період становлення і теоретичного обґрунтування усіх інших виховних систем шкільної і позашкільної освіти в Україні.

Висновки. Аналіз першоджерел і новітніх праць українських і закордонних учених, присвячених дослідженню освітніх реформ, що здійснювалися на територіях колишньої Російської імперії у період після її падіння і до остаточного встановлення радянської влади, дозволяє зробити висновки, що реформа шкільної освіти, яка здійснювалася на території Лівобережної України, мала послідовний, цілеспрямований характер і спиралася на концепції Наркомосу РРФСР. Водночас це позбавляло українську школу національного змісту навчання і виховання, оскільки спрямування на уніфікацію, денаціоналізацію, прищеплення нової ідеологічної орієнтації відчувалося з кожним роком все більше. Зауважимо, що в процесі утвердження нових засад виховання, які були б спільними й однаковими для представників усіх громадян новоствореної держави, незалежно від їхньої національної приналежності, неабиякої ролі відводилося саме системі естетичного виховання.

Література

1. До діяльності комісії по перегляду та виконанню Статуту про єдину, вільну, трудову, соціальну школу на Україні // Ф. 166, оп. 1, спр. 393, арк. 139 об.
2. Зразковий таблиць розподілення тижневих занять в семирічній єдиній трудовій школі: (про проекту К.Ф. Лебедінцева, прийнятий науково-педагогічною комісією Київського Губернського Відділу народної освіти) // зб. Матеріалів губнаросвіти Київщини за час від червня 1920 р. до січня 1921 р. Київ: 10а рад. друк., 1921. 144 с.
3. Кодекс законів о народном просвещении УССР, утвержденный ВУЦИК 2 ноября 1922 г. На основании Постановления III сессии VI созыва ВУЦИК от 16 октября 1922 г. Харьков: Издание Народного комиссариата просвещения УССР, 1922. 767 с.
4. Операційний план Українського головного комітету соціального виховання дітей на 1922 р. та звіти про його діяльність за 1921 – 1922 академічний рік і серпень, жовтень 1922 // Ф. 166, оп. 2, спр. 1619, 208 арк.
5. Радул О.С. Історія педагогіки України: Навчальний посібник. Кіровоград, 2008. 202 с.
6. Ряпшо Я.П. Народна освіта на Україні за десять років революції. Київ: Держ. видав-во України, 1927. 126 с.
7. Ряпшо Я.П. Новий етап в праці Наркомосвіти. *Радянська освіта*. 1925. № 2. С. 8-12.
8. Список осіб, які брали участь у засіданнях Комісії по трудовій школі // Ф. 166, оп. 1, спр. 393, арк. 12-13.

References

1. Do diyal'nosti komisiji po perehlyadu ta vykonannyu Statutu pro yedynu, vil'nu, trudovu, sotsial'nu shkolu na Ukrayini // F. 166, op. 1, spr. 393, ark. 139 ob [To the activities of the commission on revision and implementation of the Charter on a unified, free, labor, social school in Ukraine].
2. Zrazkovyyu tabel' rozpodilennya tyzhnevnykh zanyat' v seymyrichniy yedyniy trudoviy shkoli: (pro proyektu K.F. Lebedyntseva, pryunyatyy naukovy-pedahohichnoyu komisiyeyu Kyuyiv's'koho Huberns'koho Viddilu narodnoyi osvity) (1921) [Sample report card for the distribution of weekly classes in a seven-year unified labor school: (about the project of K.F. Lebedyntsev, adopted by the scientific and pedagogical commission of the Kyiv Provincial Department of Public Education)].

3. Kodeks zakonov o narodnom prosveshchenii USSR, utverzhdenyy VUTSIK 2 noyabrya 2 noyabrya 1922 g. [The Code of Laws on Public Education of the Ukrainian SSR, approved by the All-Russian Central Executive Committee on November 2, November 2, 1922]. Kharkiv.
4. Operatsiynnyy plan Ukrayins'koho holovnoho komitetu chotsial'noho vykhovannya ditey na 1922 r. Ta zvity pro yoho diyal'nist' za 1921 – 1922 akademichnyy rik i serpen', zhovten' (1922). [Operational plan of the Ukrainian Main Committee for Social Education of Children for 1922 and reports on its activities for the 1921-1922 academic year and August, October 1922].
5. Radul O.S. Istoriya pedahohiky Ukrayiny. [History of pedagogy of Ukraine]. Kirovohrad, 2008.
6. Ryappo Ya.P. Narodna osvita na Ukrayini za desyat' rokiv revolyutsiyi [Public education in Ukraine for ten years of the revolution]. Kyiv, 1927.
7. Ryappo Ya.P. Novyy etap v pratsi Narkomosvity. [A new stage in the work of the People's Education Committee]. Radianska osvita. 1925. № 2. P. 8-12.
8. Spysok osib, yaki braly uchast' u zasidannyakh Komisiyi po trudoviy shkoli. [List of persons who participated in the meetings of the Labor School Commission].